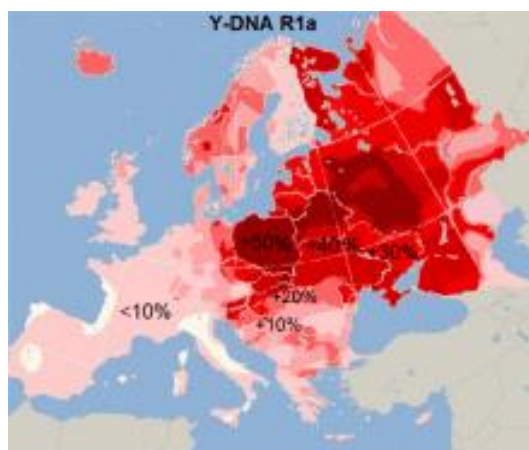

VI. Pôvod Lévijskov.

Aktualizácia 06/2021

Lévijski (hebr. bené Lévi) patrili k príslušníkom určitého rodu, ktorého zakladateľom bol podľa Hebrejskej Biblie, muž menom Lévi, syn Jáкова /Ex 1:1/. Samotné ich meno naznačuje cudzí, nehebrejský pôvod.¹ Ovšem na rozdiel od Lévijskov, levíti (hebr. levijim) nepredstavujú rodovú líniu, ale je to označenie kňazov všetkých tried, vrátane veľkňaza.

V roku 2003 vyšla štúdia vypracovaná tímom, ktorý viedol Doron M. Behar.² Zistili mimoriadne závažnú skutočnosť. Takmer 52% aškenázskych levítov je nositeľom haploskupiny Y-DNA R1a1a (R-M17).³

Distribúcia Y haploskupiny R1a v Európe

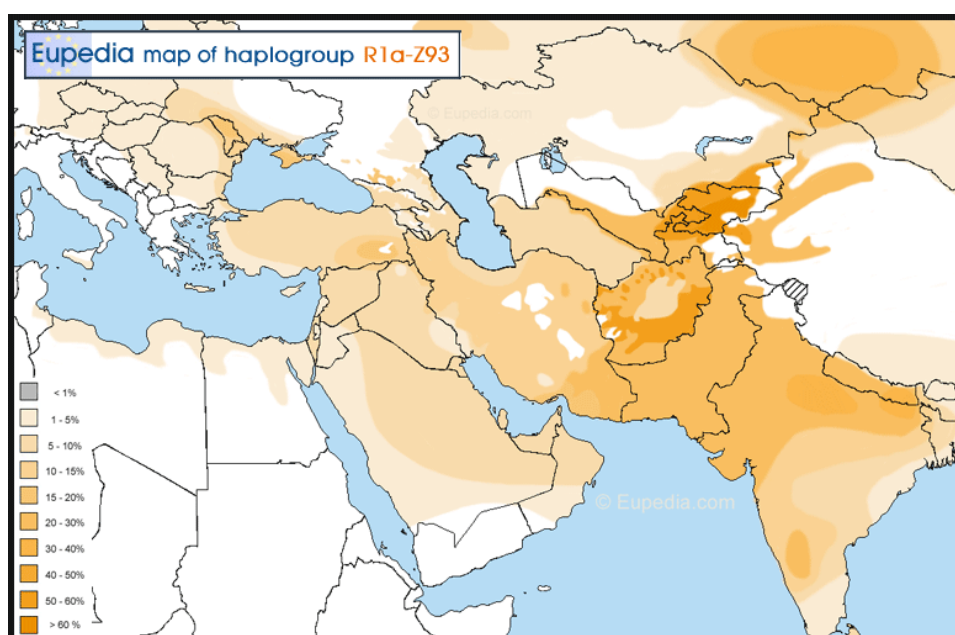
¹ Výklady I. 1991 str.224. Toto meno býva porovnávané s minejským (juhoarabským) označením pre kňaza „lavi’u“. Aj názvy zbraní, ktoré Lévijski nosia /Gn 49:5, 34:25; Ex 32:27; Nm 25:7/ sú neznámeho, nehebrejského pôvodu.

² Behar a kol.: Multiple origins of Ashkenazi Levites: Y Chromosome Evidence for Both Near Eastern and European Ancestries. Am. J. Hum. Genet. 2003 Oct. 73 (4) 768-779; dostupné na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1180600>

³ Novšie poznatky sú uvedené v štúdiu: Rootsi & Behar a kol.: Phylogenetic applications of whole Y-chromosome sequences and the Near Eastern origin of Ashkenazi Levites. 2013; dostupné na: <https://www.nature.com/articles/ncomms3928>. Bolo zistené, že frekvencie Y-DNA haploskupiny R1a-M582 dosahujú u aškenázskych levítov až 64,9%, kým u aškenázskych kohenov iba 0,9%. U non aškenázskych levítov (Sefardi, Mizrahi ad.) to je 15,7% a u kohenov 0%.

V roku 2017 Behar a kol. uverejnili štúdiu: The genetic variation in the R1a clade among the Ashkenazi Levites' Y chromosome. In: Scientific Report 2017, 7, 14969, kde uvádzajú, že všetky aškenázske vzorky patriace do sublínie haploskupiny R1a-M582, je možné preklasifikovať na R1a-Y2619. Zároveň, na základe väčšieho množstva testovaných vzoriek konštatujú, že navrhovaný pôvod aškenázskych levítov na Blízkom východe je teraz plne potvrdený.

Táto haploskupina sa vyskytuje v tak vysokých frekvenciách, iba vo východnej Európe a v Poľsku.⁴ Boli snahy vysvetliť túto skutočnosť hlavne koexistenciou Židov a Chazarov (dnes už odmietnuté), čo však nevysvetľuje fakt, prečo sú vysoké frekvencie haploskupiny R1a, obmedzené iba na populáciu aškenázskych levítov, ale už nie aj na aškenázskych kohenov.⁵ Aj u ostatných židovských populácií, sa frekvencie tejto haploskupiny pohybujú len v rozmedzí od 1,32% do 5,8%. Mimoriadne dôležitý je fakt, že konkrétna sublinia R-M582/Y2619, do ktorej aškenázski levíti patria, chýba u súčasných východoeurópskych populácií, chýba v strednej Ázii i u Turánov, ale vyskytuje sa na Blízkom východe; predovšetkým sú to iránski Kermáni, Azeri, Jezidi a kilíkijskí Kurdovia.⁶ To znamená, že túto subliniu R1a-M582/Y2619 haploskupiny R1a-Z93, nemohli Židia získať vo východnej Európe alebo v Ázii, **ale na Prednom východe!** Inak povedané, predkami levítov (presnejšie Lévijskov), museli byť niektoré indoiránske etniká, ktoré v 1. polovici 2. tisícročia BC prenikali na Predný východ.

Distribúcia Y haploskupiny R1a-Z93 na Prednom východe a v Strednej Ázii

Práve R-Z93 je ázijská vetva haploskupiny R1a, do ktorej aškenázski levíti patria. Jej nositeľmi boli **Indoiránci** (k nim patrili napr. Peržania, Médi, Mitannci, Skýti, Sakovia, Parthovia atď.).

⁴ Hg R1a je jednou z dvoch dominantných haploskupín v populáciách komplexu kultúr so šnúrovou keramikou. Takmer absolútne dominantná, je u populácií staršej fázy kultúry so šnúrovou keramikou. Ľud tejto kultúry sa spolu s ľuďmi jamovej kultúry, všeobecne považujú za hovorcov indoeurópskych jazykov.

⁵ U nich len 1,7% https://en.wikipedia.org/wiki/Genetic_studies_on_Jews ; najnovšie sa uvádza (2013) iba 0,9%. Prehľad frekvencií jednotlivých haploskupín u aškenázskych a sefardských levítov a kohenov, je v tabuľke u Behar a kol. 2003: Multiple origins... tab.1.

Predovšetkým však Chazari, boli národom altajského pôvodu (haploskupina Q), s významným zastúpením haploskupiny R1b (35%). Nie je vylúčené, že v strednej Ázii mohli splynúť aj s etnikami IE pôvodu, ktoré boli nositeľmi Hg R1a. Pokiaľ by tomu aj tak bolo, tak tí by tvorili iba marginálnu časť chazarskej populácie. (Teoreticky je možný tzv. efekt zakladateľa, resp. efekt hrdla fľaše. Ovšem, to by ešte stále nevysvetľovalo minimálne, až takmer nulové frekvencie haploskupiny R1a-Z93, u aškenázskych kohenov, oproti aškenázskym levítom).

⁶ Rootsi & Behar a kol. 2013; www.dienekes.blogspot.com/2013/12/near-eastern-origin-of-r1a-in-ashkenazi.html ; por. pozn.3

Z kultúr, ktorých populácie patrili k predchodcom hovorcov indoiránskych jazykov, môžem spomenúť katakombnú kultúru (2800-1700 BC), nástupkyňu jamovej kultúry a kultúru Poltavka (2700-2100 BC) na dolnom Done a Volge (východná jamová kultúra, 3. stupeň). O niečo neskôr, za Uralom, vznikla k. Sintašta-Petrovka (2200-1800 BC), nástupkyňa Poltavky.⁷ Práve jej ľud bol nositeľom dominantnej haploskupiny R1a-Z93.

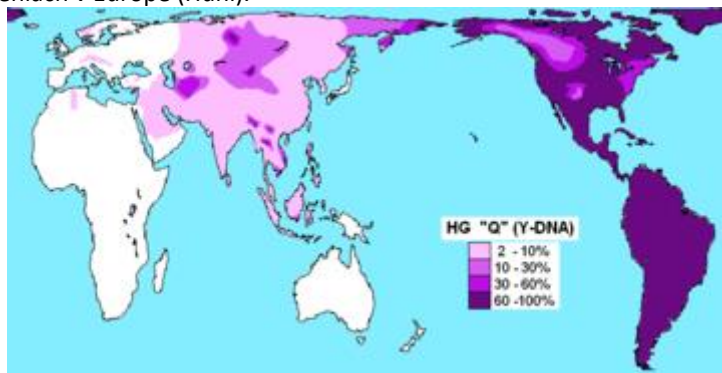
Dôležitý je fakt, že Lévijsi sa po Exode usadzovali predovšetkým medzi spoločenstvom severných kmeňov, ktoré vytvorili neskôr kráľovstvo Izrael.⁸

⁷ Iba kultúrne a iba čiastočne etnicky. Ľud kultúry Sintašta okrem dominantnej haploskupiny R1a-Z93, bol aj nositeľom R1b línií, ktoré pravdepodobne predstavovali potomkov k. Poltavka (predovšetkým R-Z2103/CTS1078). Odchodom značnej časti R1b populácií z ponticko-kaspických stepí a lesostepí na Balkán a do Karpatskej kotliny v rokoch 3400-2600 BC (jamová kultúra), došlo k zníženiu počtu R1b populácií v tomto geografickom priestore. Ten následne zaujali R1a-Z93 populácie. Totiž haploskupina R1a-Z93 v stepnom pásme, je doložená už v kultúre Srednij Stog /Anthony: Archaeology, Genetics, and Language in the Steppes. Journal of Indo-European Studies 2019, str.16/.

Ľud katakombnej kultúry bol nositeľom haploskupín, odvodených od línie R1b-M269. Ľud k. Poltavka bol tiež nositeľom dominantnej sublínie, odvodenej od haploskupiny R1b-M269: R1b-Z2103; a tiež minoritnej R1a-Z93. Archeogenetické štúdie naznačujú, že poltavská kultúra úzko súvisí s populáciami východnej jamovej kultúry a s neskoršími Sarmatmi /https://en.wikipedia.org/wiki/Poltavka_culture ; pozn.16, 17/. V každom prípade sa tieto kultúry považujú za predkov hovorcov indoiránskych jazykov /Mallory - Adams 1997 str.439n; Anthony 2007 str.306/.

⁸ Po asýrskom víťazstve nad Izraelom v rokoch 734-732 BC (a takisto aj po roku 722 BC, po dobytí Samárie), boli tieto severné kmene (predovšetkým vládnuca vrstva a remeselníci; ale aj roľníci) deportované do Asýrie. Po oslabení asýrskej moci, odchádzali ich niektorí potomkovia aj na východ (Pakistan, Afganistan). Neskôr boli označované ako „stratené kmene Izraela“.

Dôležité je, že rane izraelské sídla z doby železnej I, južne od Jeruzalema (Júda, Simeon), sa vyskytujú iba sporadicky. To znamená že tí, ktorí sa zúčastnili Exodu (teda aj Lévijsi), usadzovali sa hlavne medzi severnými kmeňmi Izraela (predovšetkým na území Efraim, Manases /Dever 2010 str.250n/, ďalej potom v Hornej Galileji) a iba v menšej miere v Júdsku /Pientka: Datovanie Mojžišovho Exodu; pozn.85, 89/. Preto by nemalo byť prekvapením, že frekvencie Hg R1a-Y2619/M582 u aškenázskych levítov, dosahujú až 52% a viac. Je to dané tým, že oni boli súčasťou tzv. "stratených severných kmeňov", ktoré neskôr v strednej Ázii, vystupovali pod názvom Heftaliti. Dokladom toho je prítomnosť haploskupiny Q u aškenázskych populáciách, ktorý "zdedili" po Chionitoch, s ktorými Heftaliti v strednej Ázii koexistovali. V Afganistane dodnes žijú pravdepodobní potomkovia Chionitov mongolského pôvodu (altajská jazyková skupina), ktorí sa nazývajú Hazara /Vogelsang 2010 str.43/. Títo Chioniti boli síce príbuzní s kmeňmi Siung-nu, avšak na rozdiel od nich, sa nepodieľali na vojenských ťaženiach v Európe (Huni).

Po 7. stor. nl. časť z týchto Heftalitov (Sabarti Asfalí u Konstantina Porfyrogeneta; ten ich však ako celok, považoval za Kozárov /Chazarov/) zo strednej Ázie, sa stala súčasťou Chazarského kaganátu a po jeho zániku sa aj oni (okrem iných), podieľali na formovaní aškenázskeho židovstva. Druhá časť z nich zostala na území dnešného Afganistanu a Pakistanu, kde sa podieľala na formovaní paštúnskych etníc /Pientka: Stratené kmene Izraela; na: www.arpoaxis8.webnode.cz /.

Porovnanie haploskupín levítov a kohenov prináša ďalšie prekvapenie. Najvyššie frekvencie u **kohenov** dosahuje Y-haploskupina J; a to u aškenázov 86,84% a u sefardov 75,36% (dominantné haploskupiny J1-P58 a J2a-M410). Na rozdiel od **levítov**, keď u aškenázov dosahujú frekvencie Hg J iba 10,0% a u sefardov 32,26%.

Dôležité je aj porovnanie frekvencií haploskupiny E-M215 (E1b1b; predtým E3b), v jednotlivých židovských populáciách. Najvyššie frekvencie sa vyskytujú u aškenázskych levítov a to až 20,0%; u sefardských levítov 9,68%. Na rozdiel od kohenov, kde frekvencie dosahujú iba 3,95%, resp. 4,35%.⁹ Čo to znamená? Haploskupina E1b1b, pochádza z východnej Afriky. V najvyšších frekvenciách je distribuovaná v Africkom rohu, v Sudáne, Egypte a v severnej Afrike. Cez Sinajský poloostrov sa dostala na Predný východ. Haploskupina E-M35 (ako jedna z línii, ktorá vychádza z E1b1b), tvorí významný podiel levítskych mužských židovských línii. Výrazný rozdiel vo frekvenciách levítskych a kohenovských haploskupín, dovoľuje urobiť tieto závery:

1., Pôvodom, po otcovskej línii, sú levíti a kohenovci úplne odlišní. Nemajú spoločné korene. Sú to dve rozličné etniká.

2., Vzhľadom k relatívne vysokým frekvenciám „africkej“ haploskupiny E-M35 u aškenázskych (ale aj sefardských) levítov, oproti kohenom predpokladám, že sa jedná o tzv. primiešaný ľud z Egypta /Ex 12:38; Num 11:4/. **Tým pádom bol Exodus skutočnosťou, ale značne odlišnou od dnešných názorov.**¹⁰

Odkiaľ sa vzala sublnia R1a-Y2619/M582 haploskupiny R1a-Z93, u rodu bené Lévi a teda u geršonských, kahatských a merárijských línii? Je len jedno miesto v Levante, kde sa táto haploskupina vyskytuje vo vyšších frekvenciách; je to severná Sýria a priľahlá časť južného Turecka.¹¹ A to je územie, na ktorom sa rozkladala ríša Mitanni.¹² V Mitanni totiž, na rozdiel od obyvateľstva prevažne churitského (G2a, J, R1b)¹³ a subarejského pôvodu (J2a; G2a), bola jednou z vládnučích vrstiev, IE kasta marya,¹⁴ ktorá uctievala indoiránskych bohov ako Mithrašil, Indar(a), Arunašil, Násatja¹⁵ a tiež i Súrja.¹⁶ To potvrdzuje i mitannská príručka pre výcvik koní, v ktorej odborné výrazy, majú indoeurópsky charakter. Prítomnosť

⁹ Samozrejme, že jednotlivé štúdie, ktoré sa zaoberajú touto problematikou /Hammer et al. 2009; Behar et al. 2003, 2004; Semino et al. 2004; Nebel et al. 2001; Shen et al. 2004; Adams et al. 2008 ad/ uvádzajú rozdielne frekvencie haploskupiny E-M35. Dôležité však je, že existuje významný štatistický rozdiel vo frekvenciách tejto haploskupiny medzi levítm a kohenmi.

¹⁰ Predkovia tých, z ktorých sa vytvorila kohenovská línia, sa Exodu nezúčastnili, pretože v tej dobe už v Egypte neboli. Oni boli ako Hyksósovia (Fláviom „Pastieri“), vyhnaní z Egypta v prvej tretine 16. stor. BC. Boli prevažne nositeľmi Y haploskupín J1-P58 a J2a-M410. https://en.wikipedia.org/wiki/Y-chromosomal_Aaron

¹¹ Vidieť to aj na mape distribúcie Y-haploskupiny R1a na: http://www.eupedia.com/europe/Haplogroup_R1a_Y-DNA.shtml

¹² Mitanni sa pôvodne písalo ako Maitani /Hrozný 1943 str.112/. Čítalo sa pravdepodobne ako Métani, čo má etymologicky blízko k indoiránskym Médom.

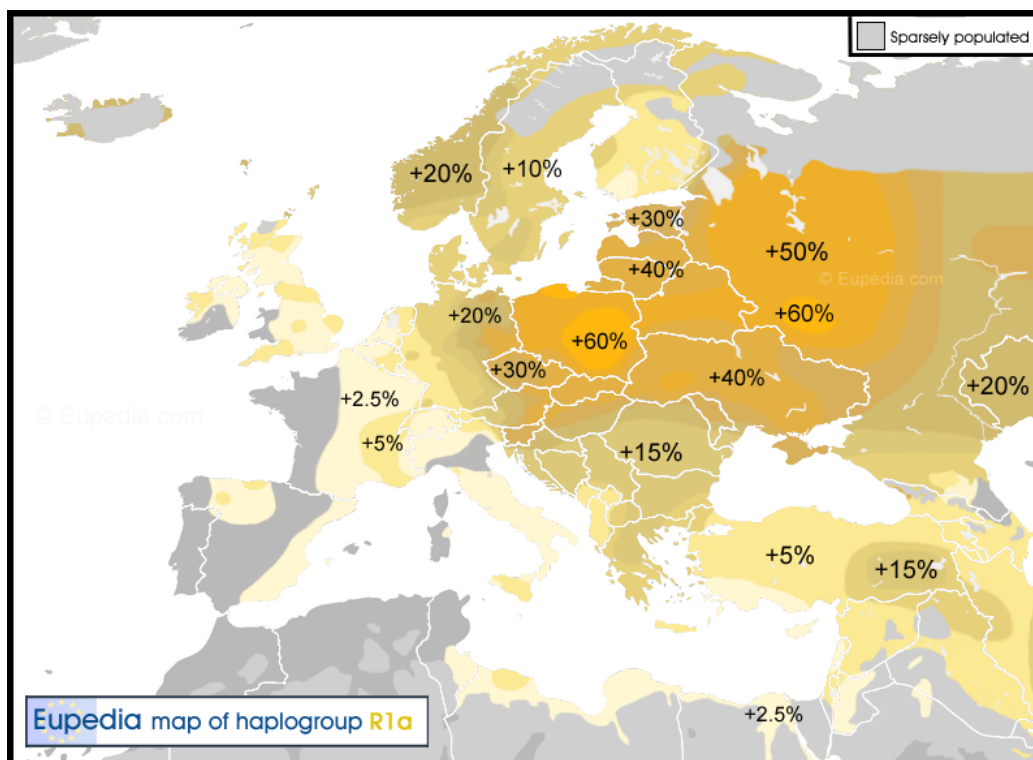
¹³ Arménska vzorka kuro-araxskej kultúry niesla Y-haploskupinu R1b1-M415 (xM269), ako to ohlásil v roku 2016 Lazaridis: https://en.wikipedia.org/wiki/Haplogroup_R1a; pozn.5. Kultúra Kuro-Arax sa všeobecne spája s Churitmi.

¹⁴ Vojenská vrstva vozatajcov; por. aj mariyanni, mariyannu.

¹⁵ Bič 1990 str.93

¹⁶ Toto meno je doložené z Gátu v amarnskej korešpodencii, ako Suwardata (Surjadata).

haploskupiny R1a-Z93 v tomto priestore, súvisí s vedľajším prúdom invázie Indoiráncov z východoeurópskej stepnej a lesostepnej oblasti,¹⁷ v 1. polovici 2. tisícročia BC.

Distribúcia Y haploskupiny R1a v Európe a na Prednom východe. Pozoruhodné sú jeho vyššie frekvencie v oblasti juhovýchodného Turecka a severnej Sýrie.

Existuje nejaký dôkaz, že rod bené Lévi v Mitanni skutočne bol? V Kráľovských nápisoch Adad-niráriho I. (1307-1275 BC), sa medzi porazenými národmi, krajinami a mestami v Chanigalbate,¹⁸ zmieňuje i mesto **Kahat**.¹⁹ A muž menom Kahat,²⁰ patril predsa do rodu bené Lévi! Mesto Kahat je po prvý krát spomínané už v 18. storočí BC, na tabuľkách z archívu mesta Mari.²¹ Od roku 1980 prebiehal na lokalite Tell Barri, neďaleko Tell Braku, archeologický výskum, vedený talianskymi archeológmi. Táto lokalita bola stotožnená práve s mestom Kahat,²² v ríši Mitanni.

Sufix -hat, podobne ako v mene Kahat, bol v tej dobe medzi osobnými menami v Sýrii bežný, ako to napr. dokladajú mená z ugaritskej mytológie: Aqhat, Pughat.²³ Aj to poukazuje na Kahatov sýrsky (mitanský) pôvod.

¹⁷ Hlavný prúd tejto invázie smeroval do Iránu a Indie cez Kaspickú bránu a Aralské jazero.

¹⁸ Ako Chanigalbat nazývali Asýrčania práve Mitanni. Iné názvy Mitanni, resp. všeobecne sev. Sýrie sú: Naharina (eg. *nhrn*) a Churri (chetit. *Ḫu-ur-ri*).

¹⁹ www.geocities.ws/farfarer2001/inscriptions/adad_nirari_1.htm

²⁰ Píše sa aj ako Kehat, Kohat. Podľa Hebrejskej Biblie bol synom eponymného zakladateľa rodu, ktorý sa nazýval Lévi /Gn 46:11/.

²¹ Mesto Kahat sa spomína i v texte na tabuľkách z archívu v Tell Šemšare. Ohrozovali ho kmene Turukku v dobe vlády Išme-Dagana /Pientka: Terachiti; pozn.50/.

²² https://en.wikipedia.org/wiki/Tell_Barri

²³ KTU 1.17-1.19 „O Aqhatovi“; Stehlík 2003 str.208n.

Rod Kahat teda pochádzal z churitského prostredia,²⁴ konkrétne z ríše Mitanni, ale patril k Indoiráncom, ktorí prišli do Sýrie z **nadčernomorských** stepí.

Poloha mesta Kahat.

Arfaxat resp. **Arpakšád** bol Šémov syn a Noemov vnuk /Gn 10:22n/. Podľa Hebrejskej Biblie, bol praotcom židovského národa. Od neho ide priama línia až k Abrahámovi. Dôležité však je, že aj Hérodotos poznal **Arpoxaia v severnom Čiernomorí**,²⁵ ktorý bol synom **Targitija**,²⁶ ktorého rodičmi podľa výkladu samotných Skýtov, boli Zeus a dcéra rieky Borysthenu, teda Dnepru. Mená a názvy s koreňom „targ, tarch“, sa hojne vyskytovali v severnom Čiernomorí

²⁴ Svedčí o tom i postava Chúra (Hur, Chóre), ktorý patril jeden čas spolu s Mojžišom a Áronom k najvyššie postaveným ľuďom, ktorí vyšli z Egypta /Ex 17:10,12; Ex 24:14/. (Nejaký iný Hur však pochádzal i z pokolenia Júdovho /Ex 31:2, Ex 35:30, Ex 38:22/). Zároveň jeden zo zabitých midjanských kráľov sa nazýval Hur /Nm 31:8; Jozue 13:21/. Je preto pravdepodobné, že meno Chúr súvisí s Churitmi, teda biblickými Chórejcami, ktorí okrem Sýropalestíny sídlili i na Seire (Edóm, Udúm /Gn 36/), južne od Júdska, spolu s niektorými kmeňmi Šasu (J1). Ku kmeňom Šasu patrili aj Midjanci, východne od Akabského zálivu. Podľa Hebrejskej Biblie, bola Ketura (IE kwetur = štyri!), druhá Abraháмова žena, oi. aj matkou Midjana a Madiana /Gn 25:2/. Už Hrozný vyslovil domnienku, že Medan a Midjan je vlastne označenie posemitštených potomkov indoiránsko-churitských Mitanncov, ktorí sa počas svojich výbojov, dostali zo Sýrie až na sever Sinajského poloostrova, do Edómu a do oblasti Akabského zálivu /Výklady I 1991 str.161; Hrozný 1943 str.111-113, 128, 180/. Svedčí o tom i postava Churiju, ktorý bol vládcom mesta Udúm (zrejme súvislosť s neskoršou krajinou Edóm; k Udúmu por. aj amarnský dopis, EA 256), v epose "O Keretovi" KTU 1.14-1.16 /Stehlík 2003 str.181n/.

Mimochodom, už hyksóski vládcovia postupom času, ustanovili do vyšších úradov, úradníkov semitského pôvodu. Z nich najznámejší bol kancelár *hûr* /NBS 2017 str.200/.

²⁵ Hérodotos, Dejiny IV.5-6. Podľa Hérodota sa jedná o jedného z predkov Skýtov.

²⁶ Nemýliť si s Tyrgetae, Tyragetae, čo bol gétsky kmeň, na rieke Dnester (Tyras).

<https://en.wikipedia.org/wiki/Tyragetae>

a v Zakavkazku.²⁷ Dokonca poznáme i meotijskú²⁸ princeznú Targitao. Hérodotos považoval Targitaju²⁹ za otca Skýtov a povest' za skýtsku. Skýti boli Indoeurópania, presnejšie Indoiránci, nositelia haploskupiny R1a-Z93, podobne ako aškenázski levíti. Pokiaľ platí parita Arpoxaios = Arpakšád/Arfaxat, **tak je to ďalší dôkaz o indoeurópskom pôvode časti židovského národa – Lévijskov.**³⁰

Arpoxaios a Arfaxat, resp. v inom znení Arpakšád, je výrazne nešemitské slovo. Sufix -xaios; -kšád; je jasne indoiránsky.³¹ Arfaxat teda nesúvisí so Šémovou protoelamitskou vetvou.³² Je to iba neskoršia **vsuvka**, ktorá bola do Šémovho rodokmeňa pridaná preto, aby sa zlegalizovala príbuznosť Lévijskov, so židovským národom.

Arpoxaios bol zrejme názov jedného z protoindoiránskych kmeňov, ktoré sa podieľali na etnogenéze nadčiernomorských IE etník,³³ ale zároveň v priebehu 1. polovice 2. tisícročia prenikali do sýropalestínskej oblasti, kde ich poznáme pod názvami marijannu a Javánci.

Ako podporný dôkaz nám posluží meno Áronovej sestry Márie /Ex 15:20/, resp. Miriam. Vykladá sa síce z eg. „*mrry*“, avšak znie takmer presne ako marya, marijanni,³⁴ resp. marijannu; teda ako názov vozatajskej kasty³⁵ u Mitanncov indoeurópskeho pôvodu. A Áron bol podľa Hebrejskej Biblie vnuk Kahata, ktorého predkovia pochádzali z Mitanni. Nikdy predtým sa toto meno v šemitskom prostredí nevyskytovalo. V churitskom prostredí však áno. Jeden muž z Azzi³⁶ sa nazýval Marija.³⁷ Takže to bolo i osobné meno. Z kasty marijannu pochádzali aj Javánci zo Sýropalestíny.³⁸

O indoeurópskom pôvode môže svedčiť i meno Mojžišovej matky Jochebed'.³⁹ Teoforický prefix „lo“, sa vyskytuje u bohov a hrdinov gréckej mytológie.⁴⁰ V prvom rade je to Ió, dcéra Ínacha a Hérina kňažka, ktorá sa z Grécka dostala až do Egypta, kde porodila Diovi syna

²⁷ Komorovský 1986 str.32

²⁸ Etnikum sídliace západne od Azovského mora.

²⁹ S podobným menom sa stretávame i v chetitskom pantheóne. Boh búrky sa tam nazýval Tarchunt /Prosecký 2003 str.49/.

³⁰ To, že Arfaxat, resp. Arpakšád je indoiránske meno, dokazuje i kniha Judit. Tam vystupuje (nehistorický) Arfaxad, ktorý bol kráľom Médov, teda Indoiráncov. To zároveň dokazuje etymologickú paritu medzi Hérodotovým Arpoxaiom a biblickým Arfaxatom.

³¹ Por. zendské kšeio, pehlevské kšaehié a novoperzské šah.

³² Pientka: Vyriešenie achchijavského problému (ďalej VAP); pozn.391

³³ Preto má dôležitý význam kultúra Sintašta (dominantná haploskupina R1a-Z93 /Pientka: VAP pozn.476; Pientka: Patriarchovia a ich potomkovia, pozn.34/). Jedným z etník, ktoré sa podieľali na jej formovaní, bol nepochybne aj protoindoiránsky Arpoxaios.

³⁴ Bič 1990 str.93

³⁵ Mariya, marijanni pochádza z védského slova „márija“, čo znamená „mladý muž, hrdina.“ V ríši Mitanni patrili k vojenskej aristokracii a teda k vládnucej vrstve /Hrozný 1943 str.111/. Podľa Hérodota sa Médovia kedysi medzi sebou nazývali Ariovia (αριοι) /Dejiny VII.62/. Toto slovo sa zachovalo dodnes v názve Iránu. V sanskrte „arja“ znamená „vznešení“ /Armstrongová 2012 str.17/. Staroperzské „arija“ sa môže vzťahovať k pojmu „muž, človek“ /Vogelsang 2010 str.62/.

³⁶ Neskôr churitský štát Azzi-Chajaša.

³⁷ Müller-Karpe in: Jockenhövel 2012 str.254

³⁸ Pientka: VAP, str. 8-10 ad'.

³⁹ Samotný sufix -chebed' má tvar podobný ako v slovanských jazykoch (napr. ruské lebed' – labuť).

⁴⁰ Por. str.12

Epafa.⁴¹ Z ďalších hrdinov gréckej mytológie môžeme menovať mená ako napr. Iobaté, Iokasté, Ioláos a Ión, otec gréckeho kmeňa Iónov. Vyskytuje sa však aj u postáv známych z Hebrejskej Biblie, ako napr. Józef⁴² a Jónatan.⁴³

Ako sa lévijský rod Kahat dostal do Egypta? Existujú minimálne tri možné vysvetlenia. 1., Ako zajatci zo Sýrie pri egyptských vojenských ťaženiach.⁴⁴ 2., Z amarnského archívu poznáme vládcov sýropalestínskych miest, ktorých mená majú indoiránsky charakter. Takže mohli prísť aj z tejto oblasti.⁴⁵ 3., Ako sprievod niektorej mitannskej princezny; možno Mutemwiye, manželky Thutmóse IV., prípadne Giluchepy, Tušrattovej sestry a dcéry mitannského kráľa Šuttarnu II., ktorá sa stala manželkou Amenhotepa III.⁴⁶ Túto tretiu možnosť považujem za najpravdepodobnejšiu.

Môžeme teda predpokladať, že Mojžišovi predkovia boli Indoiránci, z najvyšších vrstiev mitannskej spoločnosti, z vojenskej aristokracie maryja, čo bol i dôvod preto, aby sa niektorý z nich, dostal do sprievodu mitannskej princezny, pri jej ceste do Egypta.⁴⁷ Tam už zostal a s následníkom Amenhotepa III. - Achnatonom,⁴⁸ presídlil do nového sídelného mesta, Achetatonu. Bol prívržencom Achnatonovej náboženskej reformy a uctieval teda slnečného

⁴¹ Epafos evokuje meno hyksóskych panovníkov menom Apópi. Ió je zjavne grécka varianta bohyně Hathór.

⁴² Sufix u mena Józef, je totožný so sufixom u Osarséfa (Mojžiš u Manétha) a Peteséfa (Jozef u Chairemóna).

⁴³ (Boh) Ió dal. Minimálne u Jónatana, teoforický prefix Ió súvisí s JV = Jav/Jau/Jo; teda s Jahvem /Berlejung 2017 str.162/. Pokiaľ by to bolo i v prípade mena Józef, tak by sme mohli predpokladať, že Jahve bol Terachitom známy už v strednej dobe bronzovej; teda v dobe Hyksósov, čo je však nepravdepodobné.

⁴⁴ Tak sa do Egypta mohli dostať už v dobe Thutmóse III., pretože odvtedy sú doložení v Karnaku, kde žili ako sýrska komunita /Lalouettová 2009 str.193/. Ale to je málo pravdepodobné. Aj Amenhotep II., podľa nápisu na "memfidskej stéle" zo 7. roku vlády, pri svojom prvom ťažení do Levanty, zajal 550 maryannu, aj s manželkami, a pri druhom ťažení 36.300 Sýranov /Mynářová: Předovýchodní chronologické schéma 2013/14; ČEGÚ, Praha/.

⁴⁵ To je však nepravdepodobné /Pientka: VAP; v časti: K problematike fenoménu "Porteurs de Torques"/.

⁴⁶ Nebola však jediná a vôbec nie najhlavnejšia. Inou jeho manželkou pôvodom z Mitanni bola Taduchepa, dcéra kráľa Tušrattu. Vzhľadom k tomu, že do Egypta prišla až na sklonku vlády Amenhotepa III., tak nemohla byť tou, s ktorou do Egypta prišiel i Kahat. Vieme, že obe princezny sprevádzal do Egypta početný zástup ich služobníctva; v prípade Taduchepy to bolo až 300 služobníkov, ktorí prinášali početné dary /ESPV 1999 str.73/. Je preto možné predpokladať, že ich sprevádzali i vojaci, kňazi a diplomati. Práve tieto princezné, ako aj už skôr Mutemwiya (dcéra mitannského Artatamu I., manželka Thutmóse IV. a matka Amenhotepa III.), spolu s niektorými ďalšími členmi ich sprievodu, ktorí v Egypte zostali, prinášali nové náboženské predstavy, ktoré mohli ovplyvniť už Amenhotepa III. a neskôr však predovšetkým Achnatona.

⁴⁷ Lévi však mal podľa Hebrejskej Biblie prísť do Egypta so svojimi bratmi a otcom Jákobom už približne medzi rokmi 1640 - 1630 BC (doba vlády Merenptaha, ktorý je všeobecne považovaný ako najpravdepodobnejší faraón Exodu: 1212-1202 BC + 430 rokov). Je tu teda zhruba 250 ročná časová medzera. Aj Hebrejská Biblia na to vlastne poukazuje. Mojžiš a Áron sa uvádzajú ako potomkovia zo štvrtej generácie Jákobovho syna Léviho, zatiaľ čo Jozue, ich súčasník, sa uvádzal ako potomok Jozefa, ďalšieho Jákobovho syna, z dvanástej generácie /Finkelstein, Silberman 2010 str.44; NBS 2017 str.329; tam sa upozorňuje i na ďalšie nezrovnalosti/. To je rozpor, ktorý sa nedá len tak obísť.

⁴⁸ Pôvodne sa nazýval Amenhotep IV.

boha Atona.⁴⁹ Je možné, že to bol práve Kahat,⁵⁰ ktorý dostal meno po mitannskom meste, z ktorého zrejme pochádzal on, alebo jeho predkovia.⁵¹ Kahatovi sa pravdepodobne v Egypte narodil jeho syn Merári.⁵² Ten urobil veľkú kariéru a stal sa veľkňazom Atonovho kultu v Achetatone. Z egyptských prameňov amarnskej doby, ho pravdepodobne poznáme pod menom Merire,⁵³ ale neskôr si zmenil meno na Merineit.⁵⁴ Či aj Geršon bol synom Kahata, nie je isté. Môžeme však predpokladať, že patril do rodu bené Lévi. Tak isto ako aj Amram a Mojžiš.

Amram sa však narodil už za iných podmienok. Žil zrejme za čias Haremheba (1337-1307 BC) a jeho nástupcov Ramessovcov. Je pravdepodobné, že bol tajným zasvätencom kultu Atona.⁵⁵ Mojžiš, ktorý bol takisto disidentským vyznavačom Atona,⁵⁶ mal teda pripravenú cestu k monoteizmu.

⁴⁹ Nie je prekvapujúce, že práve Lévijsi indoiránskeho pôvodu, prijali za svoj, kult slnečného boha Atona. Súrja ako slnečný boh, vystupuje vo védskych eposoch ako jedno z hlavných božstiev, pričom sa predpokladá, že do Indie sa dostal z Perzie /Jordan 1997 str.416/. Solárny kult bol práve u Indoiráncov silne zastúpený; a to aj v Mitanni. Dokonca v Gáte (Palestína) poznáme miestneho vládcu Suwardatu (Surjadata), ktorý nesie meno slnečného boha /EA 278-284/. (V južnom Kanaáne existovalo niekoľko miest Bét Šemeš, teda s pomenovaním, ktoré je odkazom na slnečného boha). Je možné aj to, že Sýria bola pomenovaná podľa tohto božstva (Surjadata). Bedřich Hrozný /1943 str.10, 31/ však predpokladal, že názov Sýria vznikol zo sumerského Subar a akkadského Subartu. Filologicky je to možné. Ale ako najpravdepodobnejšia možnosť sa javí, že tento názov je odvodený od pomenovania Asýrie (por. nápis v Čineköy).

⁵⁰ Z egyptských prameňov je pravdepodobne známy ako *Khaut*, resp. *Khawt* (Chaut) a bol štátny úradník. Mal syna Merire (Merineit), ktorý sa stal kňazom chrámu boha Atona najskôr v Memfide (v tej dobe tam bol Atonovým veľkňazom Aper-el) a potom veľkňazom jeho kultu v Achetatone. Tam sa nachádzala i hrobka Panehseja, čo bol najvyšší služobník boha Atona a správca sýpok. Je až zarážajúca podoba s menom Pinchas, ktorý bol tretím veľkňazom po Áronovi a Eliezerovi a takisto fakt, že obaja pochádzali z kňazských rodín najvyššieho rangu /Pientka: Kto bol Mojžiš/.

Je viacero náznakov, že vzťahy medzi Egyptom a Mitanni od doby Thutmóse IV., boli nadštandardné. Počas vlády Amenhotepa III., ktorý bol po matke vlastne polovičný Mitannec, niektorí cudzinci získavali významné uplatnenie v štátnej správe a kulte v Egypte. K nim zrejme patrili predkovia vezíra Aper-ela, ale možno aj predkovia Juju /Matula 2010 str.107; Vandenberg 2002 str.82/, otca veľkej kráľovskej manželky Amenhotepa III. – Teje, ktorá bola matkou Achnatona.

⁵¹ Mohol to byť však aj Kahatov otec, ktorý s mladým Kahatom prišiel do Egypta.

⁵² Podľa Hebrejskej Biblie boli však Kahat a Merári (spolu s Geršonom) bratia.

⁵³ Hrobka č.4 severnej skupiny v Achetatone (el-Amarna)..

⁵⁴ Hrobka v Sakkáre.

⁵⁵ V tejto súvislosti je zaujímavý tzv. Amramov testament; jedná sa o súbor zvitkov, ktoré sa našli v Kumráne (4Q543-549). Na rozdiel od ostatných zvitkov od Mŕtveho mora, tieto boli napísané v aramejšťine. Preto sa predpokladá, že neboli napísané v Kumráne, ale sú staršie. Amram tam spomínal na svoj pobyt v **Egypte** (on totiž odišiel neskôr z Egypta do Kanaánu; údajne tam odniesol kosti Jákobových synov, okrem Jozefových) a predkladal svoju víziu. Hovoril o Strážcoch, o Synoch svetla a Synoch tmy; veril, že svetlo a láska zvíťazia nad temnotou a zlom (personifikované v podobe hada). Nie je teda vylúčené, že Synov svetla považoval za prívržencov kultu Atona a amarnského náboženstva https://en.wikipedia.org/wiki/Visions_of_Amram.

⁵⁶ Mojžiša stotožňuje s Tisithénom, Chairemón /Flávius I. 290/. Meno Tisithén je odvodené od slova „*iten*, aton“, čo znamená slnečný kotúč (/Davidová 2006 str.216/ v pôvodnom zápise zrejme: „*s itn*“, čo znamená „**muž boha Atona**“ /Collier, Manley 2007 str.42, 44/). To Mojžiša spája s Achnatonovým náboženstvom /por. Pientka: Kto bol Mojžiš; str.1/. Je nepravdepodobné, že by si Chairemón toto meno vymyslel. O Atonovi najskôr nič nevedel. Ďalší dôležitý fakt, ktorý spája Mojžiša s Atonovým kultom, uvádzam v časti: Kto bol Mojžiš, v pozn.103.

Predpokladá sa, že v Egypte až do 13. stor. BC, existovali ilegálne atonovské sekty /Kosidowski 1985 str.118/. Napríklad na Sinaji je doložené, že Atonov kult tam pretrvával aj po tom, čo bol v Egypte oficiálne „zabudnutý“ /Matula 2010 str.333/.

Už za Tutanchamona začal kult Atona upadať⁵⁷ a ľud sa postupne vracal k uctievaní starých bohov. Haremheb, pôvodne verný služobník Achnatonov, dal rozboriť mesto Achetaton, ako i Atonov chrám v Karnaku.⁵⁸ Vrcholným obdobím vysporiadania sa s minulosťou, bola vláda prvých Ramessovcov, vrátane Ramesse II. Vtedy sa snažili vymazať akúkoľvek pamiatku na Achnatona a dobu v ktorej žil. V takejto dobe žil Amram a do tejto doby sa narodil Mojžiš, ktorý mal všetko zmeniť.

Aký bol vlastne pôvod Árona? Začiatok knihy Exodus Árona vôbec nespomína. Vyplýva z nej len to, že Mojžiš nemal brata, ale mal staršiu sestru /Ex 2:1n/. O Áronovi v týchto pasážach,⁵⁹ niet ani zmienky, hoci mal byť podľa tradície, prvorodený. Až v 6. a 7. kapitole knihy Exodus sa uvádza: ...*„A bol Mojžiš v osemdesiatich, Áron potom v osemdesiatich a troch rokoch, keď hovorili s faraónom“*... /Ex 7:7/ ...*„Pojal potom Amram ženu Jochebed, tetu svoju sebe za manželku, ktorá mu porodila Árona a Mojžiša“*... /Ex 6:20/. Prvý je tu menovaný Áron. Zároveň z toho vyplýva, že i Jochebed patrila do rodu bené Lévi a preto neprekvapí, že jej meno má teoforický prefix „lo“, podobne ako u mien z gréckej mytológie.

Áron bol údajne predkom kňazskej rodiny Kohenovcov. Ovšem na rozdiel od Lévijských, ktorí boli nositeľmi Y-DNA haploskupiny R1a-Y2619, Kohenovci boli prevažne nositeľmi haploskupiny J1 a J2, ako to dokazuje „Cohenov modálny haplotyp“.⁶⁰ V tom prípade, ale Mojžiš a Áron nemohli byť príbuzní a tým menej bratia po otcovskej línii. Kňazská rodina Geršon (bené Lévi), v svätyni Dan na severe Izraela, odvodzovala svoj pôvod priamo od Mojžiša, oproti jeruzalemskému kňazstvu (kohanim), ktoré sa dovoľávalo Árona ako svojho predka.⁶¹ A je tu i nepriamy dôkaz, že neboli bratmi. Zostavovatelia Hebrejskej Biblie zabudli z textu vypustiť pasáž, keď sa Áron ospravedľňuje Mojžišovi, prečo pripustil kult zlatého teľaťa: ...*„Nehnevaj sa pane môj“*... /Ex 32:22/. Tak sa bratia medzi sebou neoslovujú. A Mojžiš nebol monarcha, aby ho Áron tak oslovoval. Áron je síce v Hebrejskej Biblii považovaný za brata Mojžiša, ale to ešte nemusí znamenať pokrvnú spriaznenosť. Navyše sa o ňom hovorí aj ako o „lévijskovi“. Sotva sa tým mienil rodový pôvod. Skôr sa jednalo o kňazskú funkciu.⁶²

Napriek tomu si myslím, že Áron predsa len pochádzal z rodu Lévi a až neskôr bol kohenovcami „adoptovaný“. Medzi Mojžišom a Áronom zrejme nebola pokrvná príbuznosť, ale symbolická. Šlo o zväzok určitej egyptskej, donedávna privilegovanej triedy – Lévijských,⁶³ ktorá vyznávala náboženstvo, ktorého korene boli v Achnatonovej náboženskej reforme, teraz však už uspôsobené tradíciami a potrebám Terachitov (Jozefov dom), ktorí spolu s Apiru, patrili k spodine egyptskej spoločnosti.

Je možné aj to, že meno Áron bolo odvodené od mena indoiránskeho boha Arunaššil,⁶⁴ doloženého v Mitanni u kasty marya, teda kasty, z ktorej pochádzal Lévi i Kahat. Túto

⁵⁷ Reštauračná stéla.

⁵⁸ Tam pravdepodobne išlo o rituálne rozobratie stavby. Matula 2010 str.323n.

⁵⁹ Ex 1-5.

⁶⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Y-chromosomal_Aaron ; dominantné haploskupiny J1-P58 a J2-M410.

⁶¹ Výklady I. 1991 str.212

⁶² Výklady I. 1991 str.218

⁶³ Klan Kahat.

⁶⁴ Zapisovaný ako: -ru-na; ú-ru-wa-na.

hypotézu podporuje fakt, že Áron v arabštine, má formu Hárún, čo je veľmi blízke menu Arunaššil. V indoeurópskej chetitštine „aruna“ znamená more.⁶⁵ V tom prípade by Áron patrili ku klanu Lévijských, ktorí prišli z Mitanni do Egypta, ale zároveň nemusel byť zákonite Mojžišovým bratom. Kohenovci potom nemohli byť jeho pokrvnými potomkami po otcovskej línii.⁶⁶ Predstava, že Kohenovci pochádzajú od Árona vznikla až neskôr.⁶⁷

Ja sa prikláňam k hypotéze o indoiránskom pôvode Áronovcov a ich príslušnosti k rodu bené Lévi. Kohenovci ako kňazská rodina, boli len jeho ideovými nasledovníkmi v Judeji a Jeruzaleme.

V Abú Simbele je vyobrazená jedna z verzí o príchode narunskej armády,⁶⁸ na pomoc Ramessovým vojskám v bitke s Chetitmi u Kádeša. Naruncov považoval sir A.H. Gardiner za Hebrejcov. Slovo naruna podľa neho, má byť semitského pôvodu a v Hebrejskej Biblii je používané v zmysle „radoví vojaci“. ⁶⁹ To, že slovo naruna sa objavuje i v Hebrejskej Biblii, nemusí ešte znamenať, že je zákonite semitského pôvodu. Skôr sa domnievam, že Narunci mohli byť Áronovci;⁷⁰ v tomto prípade príslušníci jednej Lévijskej rodiny. Zatiaľ čo Merári bol veľkňazom Atona, Mojžiš ako Osarséf kňazom boha Usíra (alebo skôr Réa) v Óne a potomkovia Terachitov spolu s Apiru pracovali na stavbe miest Ramesse II., tak Áronovci mohli byť súčasťou egyptskej armády; Narunci. Nebolo by to nič divného, keďže ich predkovia pochádzali z vojenskej kasty maryja z Mitanni. A okrem toho je známe, že egyptské vojsko sa čiastočne regrutovalo i z cudzincov (žoldnierov; dokonca i z porazených nepriateľov).

Áron mal zrejme iné náboženské predstavy, než Mojžiš.⁷¹ A k nemu, skôr než k Mojžišovi, tiahli Terachiti. Áron bol medzi ľuďmi oveľa viac obľúbený než Mojžiš.⁷² V tejto súvislosti treba pripomenúť, že Amenhotep II. (1438-1412 BC), priviedol z vojnovéj výpravy do Sýrie a Kanaánu, niekoľko tisíc zajatcov z kmeňa Apiru,⁷³ v Sýropalestíne nazývaných Habiru, ktorí sa zapisovali aj logogramom SA.GAZ.⁷⁴ Nie je vylúčené, že v Egypte prišli s potomkami Terachitov do kontaktu. Obe komunity boli totiž využité ako nútená pracovná sila; konkrétne Apiru v lomoch a na stavbách, ako o tom svedčí text z doby Ramesse II.⁷⁵: ...*„rozdeľte prídely obilia vojakom a apiru, ktorí dovážajú kamene pre veľký nosník v Ramses“*...⁷⁶ Ale kontakt Lévijských s Terachitmi a Apiru mohol byť pre budúci osud židovského národa kľúčový. Umožnil by sa im infiltrovať, v dobe Exodu a „dobývania“ zaslúbenej zeme, medzi kanaánske

⁶⁵ Komorovský 1986 str.29; Vavroušek 2004 Chetitský glosár, UK; Indický Varuna je boh vody, hlavne morí a nebeského oceánu.

⁶⁶ Kohanim bolo pôvodné označenie kňazov réfajského kultu v Ugarite. Až neskôr prešlo toto pomenovanie na jeruzalemských kňazov. Takže Kohen nemohol byť eponymným predkom levítov; a tým menej Lévijských /Pientka: Judejci str. 12/. Kohenovci patria prevažne k nositeľom Y haploskupiny J1 a J2, oproti Lévijským, u ktorých bola dominantná haploskupina R1a.

⁶⁷ Pientka: V piatom roku vlády Merenptaha; pozn.84

⁶⁸ Mynářová 2015 str.154; Naruncov číta ako nearin.

⁶⁹ Vandenberg 2003 str.87

⁷⁰ Naruna – aruna (Hárún, Áron); k tomu por. mariya – ariya, Varuna – aruna, Nachija – Achija, Akija, wanax – anax.

⁷¹ Kult „zlatého teľaťa“; uctievanie egyptských a kanaánskych božstiev. Kult býka je doložený v "Býčom mieste", východne od Dotanu, ktoré preskúmal Mazar. Objavená soška býka, súvisí s kanaánskym bohom Elom /Dever 2010 str.143/.

⁷² Johnson 2007 str.39

⁷³ Shaw ed. 2003 str.267; <https://en.wikipedia.org/wiki/Habiru>

⁷⁴ Jepsen 1987 str.100

⁷⁵ Leidenský papyrus č. 348, 349. Takisto kniha Exodus popisuje nútené práce pri výrobe tehál /Ex 1:14/. Por. aj papyrus Anastazi 4.

⁷⁶ Leidenský papyrus 348; Vachala 2004; Johnson 2002 str.80

spoločenstvá Habiru a medzi ľud, ktorý sa nazýval Izrael, známy z nápisov na Berlínskom piedestále a Merenptahovej stéle.⁷⁷ Nie je však vylúčené ani to, že niektorí Lévijsi sa mohli v Kanaáne usadzovať, ešte pred Exodom, o čom môže svedčiť i prípad Amrama.⁷⁸ A to platí i o Terachitoch, pred obdobím vlády Ramessovcov, keď žili ako slobodní pastieri vo východnej Delte - Góšene. U nich nebolo puto s Egyptom tak silné, ako u jeho pôvodných obyvateľov. U Terachitov usadených v Egypte, môžeme s veľkou pravdepodobnosťou predpokladať, že navštevovali svojich príbuzných v Kanaáne a dokonca sa mohli nechať tam i pochovať. V dobe vlády Ramesse II. Flávius uvádza, že "nečistí" z Avarisu (tí, ktorí vyrábali tehly a budovali "mestá skladov"), boli v styku s "Pastiermi" z Júdska (vyhnanými potomkami Hyksósov, ktorých považoval za predkov židovského národa).

Prečo Lévijsi⁷⁹ nedostali svoj zábor v Kanaáne? U kanaánskych i nekanaánskych kmeňov, ako Dan, Ašer, Zabulón, Neftalí ad. musíme predpokladať vlastnícku držbu pôdy. U Lévijscov je to iné. Oni boli v podstate iba prišielcami, misionármi, ktorí hlásali nové náboženstvo. Na rozdiel od potomkov Terachitov, nemali žiadny historický, majetkový a ani rodový vzťah k tejto zemi. Ovšem tak, ako v stredoveku dostávali kňazi desiatky, tak podobne i Lévijsi boli existenčne zabezpečení.

Napokon ešte tri poznámky:

1., Slovo levíta môže pochádzať aj z IE jazykov. V latinštine „levare“ znamená vstať, presne to, čo francúzske „levé“. Latinské „levitare“ znamená povznesenie, v pôvodnom zmysle snád vznešenosť; to by znamenalo, že názov levíti znamená „vznešení“ (ariya),⁸⁰ čo by predstavovalo ich spoločenský status v ríši Mitanni – kasta maryja. Pripomeňme si inskripcie, nájdené v osade El-Ol,⁸¹ kde sa kňazky boha Vadd nazývali „lv“ a kňazi „lvt“. Táto osada sa nachádzala neďaleko niekdajšieho územia Midjancov. Títo Midjanci predstavovali južnú vetvu Mitanncov a časť jeho obyvateľstva bolo indoiránskeho pôvodu.⁸² Odtiaľ sa potom toto pomenovanie kňazov, mohlo dostať až do južnej Arábie.⁸³

2., Samotné meno boha Jahve, pochádza od prastarého božstva Ia (Jau).⁸⁴ Ia sa vyskytuje predovšetkým v menách indoeurópskych božstiev: Djauš, Zeus,⁸⁵ Jupiter,⁸⁶ Ziu.⁸⁷ A taktiež v mene Jáfeta⁸⁸ a Titána Jápeta. A tiež ako som už spomínal, i v menách z gréckej mytológie.

⁷⁷ Dever 2010 str.222n; Jepsen 1987 str.101n. O Berlínskom piedestále vid' Pientka: VAP, 2016; pozn. 328; tam je i ďalší odkaz.

⁷⁸ Por. pozn.54

⁷⁹ Resp. všeobecne levíti.

⁸⁰ Por. pozn. 33

⁸¹ Pientka: Kto bol Mojžiš; str.8

⁸² Pientka: VAP 2016; pozn. 432

⁸³ Pientka: Kto bol Mojžiš; str.8

⁸⁴ Bottero 2005 str.63. Jedná sa pôvodne o indoiránske slovo, doložené i v sanskrte (jau, djaus). V semitskom prostredí potom platí jau = ilu /Stehlík 2003 str.84-85, pozn.57/. Na samarských ostrakách z 8. stor. BC, sú niektoré osobné mená zakončené takisto na jaú, resp. jah, teda Jahve.

⁸⁵ 2. pád Dia /Stehlík 2003 str.85/.

⁸⁶ Dius pater.

⁸⁷ Germánsky Tyr.

⁸⁸ Podľa Hebrejskej Biblie, praotec Indoeurópanov.

Je teda možné, že Jahveho (pôvodne zrejme Ia, (D)jau), uctievala ako boha nebies a počasia, indoiránska zložka Midjancov. Jeho kult sa potom rozšíril nielen medzi samotných Midjancov, ale aj medzi ostatnými kmeňmi Šasu. Tam potom prevzal mnohé atribúty boha počasia Baal Hadada, ako aj niektorých miestnych božstiev (napr. boha, ktorý v predislamskej dobe vystupoval ako Dhú-Šara; ten zo Seiru).⁸⁹

3., Je možné, že rituálnu porážku zvierat prevzali Hebrejci od Indoiráncov.⁹⁰ Árjovia jedli len mäso zo zvierat, ktoré bolo rituálne a humánne porazené. Keď bolo zviera obradne odovzdané bohom, jeho duch nevyhasol, ale vrátil sa ku Géuš urvanovi ("Duchovi dobytku"), čo bol archetyp domáceho zvierat. Árjovia sa cítili byť so svojim dobytkom veľmi spriaznení. Bolo hriechom zjesť mäso zo zvierat, ktoré nebolo "správne" porazené, pretože nečistá porážka tým znesvätila posvätný život, ktorý činil všetky živé tvory navzájom blízkymi.⁹¹

Aj tieto indície spolu s vyššie uvedenými faktami svedčia o tom, že časť židovského národa, konkrétne Lévijsi, mali indoeurópske korene.

⁸⁹ Por. názov jedného beduínskeho kmeňa, známeho z egyptských prameňov: Šasu Seir.

⁹⁰ Pravdepodobne priamo od Lévijscov.

⁹¹ Amstrongová 2012 str.19